

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

РЕФЕРАТ

**кваліфікаційної роботи на
здобуття освітнього ступеня
бакалавр зі спеціальності 053
«Психологія» за освітньою
програмою «Психологія»**

на тему: «Гендерні особливості прояву страхів у осіб зрілого віку»

Виконавець:

студентка заочної
форми навчання

Сомкіна Аліна Олександрівна _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

д. психол. н. професор

Асєєва Юлія Олександрівна _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Одеса – 2025

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Останнім часом соціальна ситуація яка склалася в останні п'ять років в Україні, піднімає безліч психологічних проблем у юнацькому віці. Особливо спостерігається поведінка, яка характеризується проявом численних видів страхів. У цей віковий період у житті людини відбувається перехід від підліткового віку до дорослого. У юнацькому віці молоді люди в основному стикаються зі страхами, які мають соціальний характер. Це виникає внаслідок процесу соціалізації у суспільстві дорослих. У цьому періоді особливо виявляються страхи, пов'язані з відповідальністю за прийняттям рішень, труднощами у самовизначенні, труднощами у міжособистісних комунікаціях: із людьми протилежної статті, з батьками та друзями. Сьогодні страхи у молоді викликані й актуальною ситуацією в Україні, фоном якої є війна, економічна нестабільність та поточна небезпечна політична ситуація в Україні. Тому характер і специфіка соціальних страхів у суспільстві служить відображенням соціальних процесів, що відбуваються в ньому. Серед психологів-практиків та науковців тривогу викликають різні страхи та підвищена тривожність в наступні часи у населення України. На жаль, зростає кількість молодих людей, які опинились у несприятливих умовах суспільства, що супроводжується процесами невизначеності та незахищеності. Емоційна насиченість і динаміка життя в сучасному суспільстві призводять до високої психологічної напруги. Найменш захищеними в цих умовах виявляється молодь, яка знаходяться в зоні бойових дій, оскільки вони фізично та психологічно знаходяться в небезпеці, це супроводжується підвищеною емоційною збудливістю – вони легко уразливі і дуже сприйнятливі до впливу середовища: почуття беззахисності, невпевненість у власному благополуччі викликають емоційну нестабільність.

Незважаючи на велику кількість досліджень феномену «страху» в зарубіжній і вітчизняній психології існує багато ступенів невизначеності у цій проблематиці.

Метою даної роботи є: виявлення психологічних особливостей прояву страхів у юнацькому віці.

Відповідно до мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз феномену «страху»
2. Розглянути основні наукові підходи і теорії страхів та їх проявів
3. Провести емпірико-діагностичне дослідження прояву страхів серед молоді юнацького віку
4. Опрацювати результати і зробити відповідні висновки.

Об'єктом дослідження: прояви страху як базовий емоції

Предметом дослідження є психологічні особливості прояву страхів у юнацькому віці

Методи дослідження:

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (62 найменувань, з них іноземною

мовою 7 найменувань) та 1 додатку. Обсяг роботи 58 сторінок основного тексту. Робота містить 10 таблиць і 8 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, його теоретичну та практичну значущість, а також описано методи, використані в роботі.

У першому розділі розглянуто природу страху як емоції, її функції, класифікації, біологічні та соціальні передумови. Проаналізовано підходи до вивчення страху в межах біхевіористичної, психоаналітичної, екзистенціальної, когнітивної та емоційної психології. Особливу увагу приділено віковим і гендерним особливостям переживання страхів у юнацькому віці, а також механізмам психологічного захисту, які проявляються у формі ворожості, уникнення, доброзичливості або агресії.

У другому розділі представлено результати емпіричного дослідження. Встановлено, що у юнаків переважають страхи, пов'язані з міжособистісною невдачею, а також проявляються високий рівень цинізму та ворожості як захисних форм. У дівчат частіше фіксуються страхи самотності, соціального осуду, а також підвищена чутливість і тривожність. Дані обґрунтовують необхідність диференційованого підходу в психопрофілактиці.

У висновках сформульовано основні закономірності гендерного поділу страхів, обґрунтовано важливість врахування особистісних, вікових і гендерних чинників у психологічній допомозі юнацтву. Запропоновано практичні рекомендації для психологів освітньої сфери.

ВИСНОВКИ

1. Аналізуючи теоретико-методологічні погляди вчених психологів з феномену «страху» ми прийшли к висновку що поняття «страх» розглядають по різному. В нашому дослідженні ми підтримуємо правило, що страх – це одна з базових емоцій людини, яка виникає як реакція на зовнішні або внутрішні подразники, які сприймаються як потенційно шкідливі або загрожують життю, здоров'ю, благополуччя чи цінностям особистості. Страх – це сигнал перед небезпекою, що загрожує організмові, і сам він не залежить від людської волі. Страх являє собою певні фізіологічні симптоми, які в людей з дужою нервовою системою або зовсім не з'являються, приглушуються, або ж швидко зникають.

З точки зору психології, страх – це негативно забарвлений емоційний процес. У страху це пояснюється базовими емоціями, тобто вродженим емоційним процесом, з генетично заданим фізіологічним процесом, суворо певним проявом та специфічним суб'єктивним досвідом. Аналіз наукової психологічної літератури доводить, що у сучасному світі вирізняють 10 найпоширеніших страхів: страх смерті, страх старості, страх самотності, страх божевілля, страх публічних виступів і відкритих просторів, страх проявити себе боягузливою людиною, страх інтимної близькості, страх отруєння, дивні страхи: змій, літаків, павуків, тарганів, дзеркал, чудовиськ, вермінофобію тощо.

Страх – це природна емоційна реакція досвіду загрози чи небезпеки. Причини страху – правдива або уявлювана небезпека. Страх може бути захисним механізмом що сприяє адаптації, допомагаючи чоловікам та жінкам уникати потенційно небезпечних ситуацій та виживати у них.

2. Проаналізувавши основні наукові теорії та підходи до феномену страхів та їх проявів ми виділили: біхевіористський, психодинамічний, екзистенціальний підходи. Представники біхевіористського підходу вважають що страх є однією з базових вроджених емоцій та в процесі онтогенезу характер страху зазнає зміни – він починає з'являтися на основі умовних рефлексів.

У психодинамічному підході розглядають страх як результат конфлікту між різними частинами особистості: «Ід», «Его», «Супер-его».

У екзистенціальному підході страх описується як найважливіша характеристика існування, яка має пряме значення для життєдіяльності людини. У юнаків найбільш частіше є соціальний страх невдачі в міжособистісних стосунках. У юнацькому віці «страх» може діяти як захисний механізм. Це можливо відобразити у ланцюгу: страх → захисний механізм (проекція, витіснення, реактивне утворення чи інші) → ворожість, як форма прояву агресії – тобто, ворожість є поведінковим проявом роботи захисних механізмів. В юнацькому віці страхи обумовлені особливостями психологічного зростання особистості, особливостями міжособистісних взаємин та актуальними обставинами.

3. На підставі проведеного емпірико-діагностичного дослідження прояву страхів серед молоді юнацького віку ми зробили наступні висновки: наші піддослідні 40 юнаків, 20 дівчат та 20 хлопчиків. Студенти різних коледжів міста Одеси. Було обрано юнацький вік (17-19 років). Все це дозволяло виділити крім особливостей прояву основних страхів, ще і гендерні особливості прояву страхів у молоді.

Дослідження ми проводили поділивши його на три етапи: на першому етапі проведено теоретико-методологічний аналіз феномена «страху» та розглянуто основні підходи та теорії страхів за допомогою аналізу літературних джерел. На другому етапі було сформовано комплекс психодіагностичних методик адекватних меті та завданням дослідження та проведено емпірико-діагностичне дослідження прояву страхів серед молоді юнацького віку. На третьому етапі були опрацьовані результати дослідження та зроблені відповідні висновки.

Було використано комплекс психодіагностичних методів та отримані наступні результати: за методикою «Діагностика доброзичливості» (за шкалою Кемпбелл) визначили показники доброзичливого ставлення до інших. За результатами нашого дослідження доброзичливість в виявила середній рівень у 65% вибірки. Юнаки готові проявляти розуміння, повагу, готові допомагати, підтримувати, радіти перемозі. 27% вибірки відрізняються низьким рівнем доброзичливості, останні юнаки отримали низький показник доброзичливості.

«Діагностика ворожості» (за шкалою Кука-Медлей) схильність до ворожої і агресивної поведінки виявила, що високий відсоток юнаків демонструють «цинізм». Юнаки відчують недовіру до здатності інших людей здійснювати високо моральні і альтруїстичні вчинки. Сумніваються у високому рівні компетенції оточуючих їх людей в будь-яких сферах їх діяльності. Переважний рівень вираженості таких станів як агресивність і ворожість. Що стосується окремо груп хлопців і дівчат, то можна сказати наступне: дівчата менш схильні до цинізму, дівчатам більш властива ворожість.

«Опитувальник міжособистісних відносин» (У. Шутца) різни особливості міжособистісних відносин. Проаналізували поведінку юнаків в трьох основних областях міжособистісних потреб: «включення», «контролю» і «афекту». Більшість юнаків демонструє бажання перебувати в суспільстві інших людей, де їм буде добре і де їх будуть приймати. Прагнення бути серед людей, властиво більше дівчатами. Аналіз проявів контролю за групами (хлопці і дівчата) показав, що демонстративна поведінка індивіда і заперечення контролю, не бажання щоб хтось контролював їх - це характеристика швидше хлопців ніж дівчат. Особистісні характеристики афекту у міжособистісних відносинах, характеризується як досить обережна у встановленні близьких відносин, перебірливістю у виборі осіб, яким вони можуть довіряти і яких можуть приймати. Аналіз впливу статі на потребу створювати і утримувати задовільні стосунки показав, що низький і середній рівень по вибірці визначає група хлопців. Дівчата схильні встановлювати свої відносини з іншими, тягнуться до таких відносин і чекають таких відносин від інших.

Статистичний аналіз показав, що є значні відмінності рівнів вираженості певних ознак. Встановлено достовірні відмінності за рівнем ворожості в комунікації – у дівчат середній показник статистично вище. Виключність в міжособистісних відносинах так само статистично значимо відрізняється у хлопців і дівчат. Дівчата більш відчують потребу створювати і підтримувати задовільні відносини з іншими людьми, на основі яких виникають взаємодія і співробітництва. Значні відмінності зафіксовані так само за афективними компонентами поведінки.

Опитувальник «Види страхів» за І.П. Шкуратовой допомог виявити структуру та зміст страхів у молодих людей, які досягли віку ранньої юності.

Найбільш вираженим у випробовуваних виявився страх смерті близьких людей. Дивним є той факт, що можливість власної смерті лякає їх значно менше. Юнаки вважають це малоімовірним для себе подією, а також дією захисних механізмів. Наступним по вираженості у хлопців за методикою йде: страх отримати погану оцінку, страх перед викликом відповідати біля дошки. У дівчат найменш виражені страхи: страх медичних процедур, страх хвороби, страх тварин, страх відповідати біля дошки, страх отримати погану оцінку. У хлопчиків найменш характерним виявився страх сексуального насильства. Тим часом для дівчат він актуальний. Друге місце ділять навчальні та соціальні страхи. Однак відмінності між хлопцями і дівчатами не досягнули рівня

значущості. На третьому місці знаходяться кримінальні, і замикають ряд містичні страхи. Саме по вираженості цих страхів є достовірні відмінності. Найбільшу вираженість у юнаків мають фобії, особливо у дівчат. Статистичний аналіз визначив достовірність відмінностей в фобічних страхах.

4. Опрацюванні результати далі змогу зробити відповідні висновки.

Тобто, поведінковим проявом роботи захисних механізмів у наших юнаків є: ворожість у міжособистісних відносинах чи, навпаки, надмірна доброзичливості, цинізм, агресивність, демонструєма поведінка самого індивіда, поведінка, очікувана індивідом від оточуючих, афективні прояви.

Цинізм виникає як компенсація прояву страху, коли ми зазнаємо сильних емоційних ударів: зради, розчарування, несправедливості, і тому робить нас невразливими для них. Агресивність – це захисний засіб прояву страхів, за допомогою якого юнаки намагаються відвоювати їхньою долю ресурсів. Страх активує захисні механізми організму, сприяючи швидкому реагуванню на потенційну небезпеку, допомагаючи вижити, адаптуватися до довкілля в умовах загрози. Механізми психологічного захисту починають проявлятися, коли молоді люди потрапляють у ситуації, які становлять серйозний виклик і значно перевищують їхні внутрішні ресурси. Страхі які активують захисні механізми організму хлопців та дівчат – за результатами нашого дослідження найбільш вираженим виявився страх смерті близьких людей. Це можна пояснити тим що в умовах війни, з великою кількістю інформації про загиблих українців та за загрозливих для життя обставин почуття страху смерті посилюється.

Таким чином, підбиваючи підсумки ми дійшли висновку, що багато страхів мають соціальне походження і зміцнюються на рівні культурних норм і очікувань. Певні види страху можуть виконувати захисну функцію, попереджаючи людину про потенційну небезпеку та полегшуючи її адаптацію до зовнішніх умов. Надмірне вираження цих страхів може призвести до дезадаптованих наслідків, таких як різні види фобій і тривожні розлади.

В юнацькому віці прояви страху знаходять своє вираження через захисні механізми психіки, які виявляються у вигляді ворожості, агресивності, цинізму у міжособистісних відносинах, поведінки людини в трьох основних областях міжособистісних потреб: «включення», «контролю» і «афекту».